

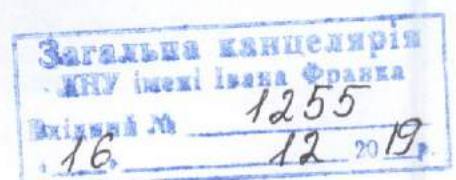
ВІДГУК

офіційного опонента доктора філологічних наук, професора
Ніконової Віри Григорівни на дисертацію Гонтаренко Наталії Миколаївни
«Лінгвокогнітивне моделювання семантики дієслів просторового
переміщення людини у сучасній англійській мові»,
подану на здобуття наукового ступеня кандидата філологічних наук
зі спеціальності 10.02.04 – германські мови

Сучасний вимір гуманітарної науки визначається зміною домінанти мовознавчих студій, де мова слугує засобом доступу до осмислення тих чи інших аспектів пізнання світу людиною, особливостями когнітивних процесів, які відбуваються у ментальному просторі мовця і відбиваються у мові. Відбувся очевидний експансіонізм мовознавчих досліджень в інші царини гуманітарного знання і відповідно такі предметні галузі, як когнітивна лінгвістика і лінгвоконцептологія, продовжують напрацьовувати методи та інструменти аналізу таких складних ментальних феноменів, як концепт і фрейм, а новітні когнітивні тлумачення взаємодії мови і мислення відкривають можливість, для дисертантки зокрема, скористатися потужним дослідницьким потенціалом інструментів пізнання.

Актуальність дисертаційної праці Наталії Миколаївни Гонтаренко не викликає сумніву, оскільки цілком відповідає настановам пріоритетної антропоцентричної парадигми сьогоденного мовознавства, орієнтованої на вивчення виявів когнітивних, соціальних і психофізіологічних характеристик людини в мові та мовленні. Більше того, актуальність рецензованої праці зумовлена її уналежненням до сучасних лінгвокогнітивних розвідок на матеріалі сучасної англійської мови та потребою у розробці моделей значення мовних одиниць у царині здобутків когнітивної лінгвістики.

Крім того, актуальність рецензованої праці зумовлює сам вибір **предмета дослідження**, оскільки виявлення лінгвокогнітивних параметрів дієслів просторового переміщення людини англійської мови в сукупності їх словникової і комбінаторної семантики, а також закономірностей утворення

дієслівних метафор, уможлиблює розкриття ефективних способів експлікації концептуального простору, що відбивається у мовленнєвій діяльності людини.

Вірогідність положень і висновків дисертаційної праці Н. М. Гонтаренко забезпечується опрацюванням значної джерельної бази (310 позицій), застосуванням релевантних методів аналізу, за допомогою яких опрацьовано великий обсяг **емпіричного матеріалу** – корпус англійських дієслів просторового переміщення людини (406 одиниць), вилучених із лексикографічних джерел; 1000 синтаксичних конструкцій, дібраних із синтагматичного тезаурусу FrameNet; а також 2836 текстових фрагментів міжнародних випусків часописів “The Economist” та “The New York Times”.

У підґрунтя концепції дисертації покладено гіпотезу про те, що значення мовної одиниці є процесом і результатом концептуалізації і категоризації фрагментів людського досвіду, що організується за допомогою мисленневих конструктів – концептуальних і когнітивних моделей, а в основі значення слова лежить когнітивна модель як модифікація концептуальної моделі.

Саме з когнітивним спрямуванням слід пов'язувати безсумнівну **новизну** дисертаційної праці Н. М. Гонтаренко, яка полягає у розкритті особливостей семантики дієслів просторового переміщення людини в англійській мові. **Новаторським** виявляється авторський варіант запропонованої концептуальної моделі HUMAN LOCOMOTION, проведення стратифікації дієслів у відповідних когнітивних метафоричних моделях, встановлення специфіки метафоризації дієслів, а також залучений методологічний апарат, до складу якого входять поняття і методики, розроблені у традиційних і новітніх лінгвістичних парадигмах.

На схвальну оцінку заслуговує потужний **методологічний апарат** та поетапний алгоритм методики дослідження дієслів просторового переміщення людини в сучасній англійській мові, опрацьований на засадничих положеннях когнітивної лінгвістики. Поряд із загальнонауковими методами аналізу та синтезу, індукції та дедукції, спеціальними методами лінгвістики (дефініційного аналізу, компонентного аналізу), логіки (логічних операцій над обсягом і змістом понять), які виявились релевантними у процесі

систематизації емпіричного матеріалу, Наталія Миколаївна Гонтаренко майстерно використовує низку методів лінгвокогнітивного аналізу, які передовсім спираються на положення конструкційної граматики (для встановлення об'єктива просторового переміщення), семантики лінгвальних мереж (для розробки концептуальної моделі поняттєвої сфери HUMAN LOCOMOTION), фреймової семантики (залучення понять «фрейм» та «семантична роль»), інструментарію теорії концептуальної метафори (з метою виокремлення концептуальних референтів та корелятивів субстантивних метафор, що лежать у підґрунті дієслівних метафор просторового переміщення людини). Як результат, Н. М. Гонтаренко запропонувала комплексний інтегративний підхід до вивчення системної, комбінаторної і метафоричної семантики дієслів просторового переміщення людини в сучасній англійській мові.

Безперечно, що слушний методологічний інструментарій, яким послуговується Н. М. Гонтаренко, спирається на ґрунтовне викладення **теоретичних засад** досліджуваної проблеми. До безперечних переваг роботи належить обґрунтована концепція проведеного дослідження і ретельний аналіз предметного поля (пп. 1.5. Моделі репрезентації знань у когнітивній семантиці, пп. 1.5.1. Домен як фон для інтерпретації лексичного значення, пп. 1.5.2. Фрейм як засіб структурування знань, пп. 1.5.3. Концептуальна vs. когнітивна модель). Глибоке опрацювання теорій когнітивної семантики, що свідчить на користь філологічної ерудиції дисертантки, уможливило побудову концептуальної моделі HUMAN LOCOMOTION, співвідносної із дієсловами просторового переміщення людини, виявлення особливостей метафоризації цих дієслів.

Щодо **практичної значущості** наукових здобутків авторки, відзначимо можливість використання результатів дослідження не лише для розробки і викладання курсів з когнітивної лінгвістики, а й у лексикографічній практиці для укладання ідеографічних словників, що стосуються сфери «Людина».

Поряд із загальною високою оцінкою усіх концептуальних положень дисертації, вважаю за необхідне окреслити окремі проблеми, що потребують додаткового висвітлення або пояснення.

1. Теоретичного обґрунтування і пояснення потребують терміни, що є ключовими у дисертації: а) **HUMAN LOCOMOTION**: подане великими літерами, це словосполучення позначає у дисертації інформаційні одиниці різного рівня: «логічне поняття» (стор. 14, 100 та ін.), «поняттєву сферу» (стор. 14, 106, 128 та ін.), «дієслівну метафору» (стор. 14 та ін.), «концептуальну модель» (стор. 18, 20-21. 92, 98 та ін.), «концептуальну модель поняттєвої сфери» (стор. 20, 106 та ін.), «фрейм» (стор. 130 та ін.); б) **концептуальна модель**, диференційною ознакою якої є відсутність «застосованих до неї когнітивних операцій» і «однаковий статус» складників (стор. 63), конструюється (хоча і не без застосування певних когнітивних операцій) як «упорядкована інформаційна система, утворена мережею доменів, а кожен домен є мережею інформаційних сфер різного рівня (субдоменів, парцел, концептів), між якими встановлюються родо-видові відношення» (стор. 20, 98, 106, 139); в) **когнітивна модель** має неоднозначну «діалектичну взаємодію» (стор. 98) з концептуальною моделлю: з одного боку, когнітивна модель – це «модифікація певної концептуальної моделі» (стор. 18, 98, 177), з іншого, – концептуальна модель вважається «основою формування когнітивних моделей» (стор. 175) і може перетворюватися на когнітивну» (стор. 63); г) **значення мовної одиниці**, зокрема, прями і метафоризовані значення дієслова ППЛ, які представлено не лише як «конструкт, в основі якого лежить когнітивна модель як модифікація певної концептуальної моделі» (стор. 18), а і як власне «когнітивні моделі, у яких об'єктивовано лише певні фрагменти концептуальної моделі HUMAN LOCOMOTION» (стор. 21, 65). Хотілося б побачити на прикладі, яким чином «у значеннях мовних одиниць представлено як концептуальний зміст, так і способи його конструювання за допомогою когнітивних операцій» (стор. 178).

2. Додаткового роз'яснення також потребує методика проведеного аналізу (Розділ 2, п. 2.3), зокрема, формування корпусу дієслів ППЛ шляхом виокремлення прототипових дієслів ППЛ (*climb, crawl, jump, run, swim, walk, dance*). Вірогідність результатів дисертаційної праці значно би посилилась, якби процедури виявлення у складі зазначених дієслів конститутивних

концептуальних ознак лексем-номінантів логічного поняття HUMAN LOCOMOTION, які експлікуються у словникових дефініціях за допомогою слів-ідентифікаторів, були проілюстровані на прикладах.

3. Інтерпретація аналізованого мовного матеріалу є не завжди коректною. Так, на стор. 162 реконструйовано метафору TRUDGING IS MOVING UNWILLINGLY, що не може бути метафорою, оскільки концепт-референт TRUDGING і концепт-корелят MOVING належать до однієї сфери руху (значення дієслова *trudging* – ‘walk slowly and with heavy steps, typically because of exhaustion or harsh conditions’). Те саме стосується і ключової у дисертації концептуальної метафори HUMAN LOCOMOTION IS ACTION (стор. 170, 173 та ін.). Концептуальна метафора HUMAN LOCOMOTION IS STATE реконструюється на прикладі *The result is that Japan's recovery is limping* (стор. 173), у якому предикат *limp* втрачає семантичну роль PATH, у результаті чого набуває, як зазначено в дисертації, значення стану. Але подальше пояснення «Конструкція AGENT (PROCESS) + *limp* інтерпретується як “be problematic”» (стор. 173) свідчить скоріше на користь значення якості, а не стану. До того ж, коментар на стор. 93 «У результаті утворюється субстантивна метафора, яка імплікує прототипного носія ознаки, вираженої дієсловом ППЛ» є підтвердженням цієї правомірності.

Що стосується інших концептуальних метафоричних моделей, «у яких поверхнева акціональна схема фрейму HUMAN LOCOMOTION корелює із глибинною компаративною схемою метафори» (хотілося б побачити це на прикладі), SLEEPWALKING IS BEING UNAWARE, SCAMPING IS BEING IMMATURE та ін. (стор. 170–172), то незрозумілим видається введення у їхній склад герундіальної форми BEING. Чому не традиційні моделі на кшталт SLEEPWALKING IS UNAWARENESS, SCAMPING IS IMMATURITY, тощо? Судячи з формулювання «Концептуальні метафори <...> налічують 1296 одиниць (53,6% від загальної кількості метафоризованих одиниць)» (стор. 159), концептуальна метафора ототожнюється з мовленнєвою. Як виглядає дієслівна метафора HUMAN LOCOMOTION (див. п. 4.1 Імпліцитна субстантивна метафора як складник дієслівної метафори HUMAN LOCOMOTION)?

4. Зауваження стосується деяких огріхів в аранжуванні й оформленні матеріалу. Гарне враження від роботи знижується через численні повтори тексту, наприклад, тлумачення концептуальної моделі поняттєвої сфери HUMAN LOCOMOTION повторюється на стор. 20, 106, 139; визначення просторового переміщення – на стор. 28, 69; про прототипові дієслова і тропоніми – на стор. 82, 104 та ін. Прізвища науковців, подані у круглих дужках (стор. 16–17, 19), мають супроводжуватися посиланнями на їхні праці. Позначення імені концепту курсивом (стор. 146 – 152, 160) не є прийнятним у теорії концептології.

Висловлені зауваження не стосуються основних концептуальних положень роботи та не применшують її загальної високої оцінки.

Дисертація Н. М. Гонтаренко є актуальним, новим, самостійним і завершеним науковим дослідженням, яке містить необхідний довідково-супровідний матеріал: перелік умовних скорочень, бібліографічні списки спеціальної літератури, лексикографічних джерел та довідкової літератури, глосарій ужитих термінів. Висновки до розділів і загальні висновки дають підстави стверджувати, що поставлена мета досягнута, а окреслені завдання виконані. Основні положення, що виносяться на захист, повністю викладені в 14-ти одноосібних наукових працях, у тому числі у 5-ти наукових працях у фахових виданнях України та 2-х статтях у закордонних фахових виданнях. Теоретичні положення та результати дослідження апробовано на п'яти міжнародних конференціях.

Зміст автореферату засвідчує належний науковий рівень дослідження та є ідентичним основним положенням і висновкам дисертації.

Відзначаючи актуальність рецензованої дисертаційної праці Н. М. Гонтаренко, її безперечну наукову новизну, яка відповідає сучасним викликам когнітивно-семантичних досліджень, теоретичне значення і практичну спрямованість одержаних результатів, на підставі ознайомлення з текстом роботи, публікаціями та авторефератом вважаю, що дисертація «Лінгвокогнітивне моделювання семантики дієслів просторового переміщення людини у сучасній англійській мові» є завершеним науковим дослідженням, яке відповідає вимогам «Порядку присудження наукових ступенів»,

затвердженому постановою КМУ №567 від 24.07.2013 зі змінами, внесеними згідно з Постановами КМУ №656 від 19.08.2015 та №1159 від 30.12.2015, а його автор – Наталія Миколаївна Гонтаренко – заслуговує на присудження наукового ступеня кандидата філологічних наук за спеціальністю 10.02.04 – германські мови.

Офіційний опонент

доктор філологічних наук, професор,
завідувач кафедри англійської і німецької філології
та перекладу імені професора І. В. Корунця
Київського національного
лінгвістичного університету

Власноручний підпис
Ніконової В.Г.
завіряю: ст. інспектор ВК
Масовська І.д.В.

Лиса
м. Київ В. Г. Ніконова

Підпис д. ф. н., проф. Віри Григорівни **НІКОНОВОЇ** засвідчую :

Секретар вченої ради

Київського національного лінгвістичного
університету, к.ф.н., доц.

Лиса
Г. І. Лиса

Власноручний підпис
Лиса Г.І.
завіряю: ст. інспектор ВК
Масовська І.д.В.